

Using a deep time perspective composer Henning Sommerro chooses themes from myths and from European history. Three works for soloist and orchestra and three visions encounter resistance before they struggle forward to possible redemption and resolution. The first work is **Solkverv**. The skald Sigvat Tordsson is on his way to the eternal city. It is just before the summer solstice, and the skald has time to reflect about important issues in his life and times – and to think about who to include in his visions. We are enticed further to **Ostara**, and the mysterious spring goddess of the same name. A lot is at stake as the vernal equinox approaches. A matter of one step forward and two back. Under the ground bilateral lines of communication are busy signalling spring ... or are they? The sense of seriousness is heightened, and the last work gives the album's title extra gravity. In **Borders** we move to our own time. The year is 2016, and our world picture is shaken by a stream of refugees the like of which Europe has not seen since the Second World War. Accusations across countries' borders proliferate. It is *the others* who are responsible for taking in refugees, and hopes for a united response are collapsing. Who dares acknowledge and respond to the alarming roar of the work's opening?

Sigmund Groven harmonica Roar Engelberg pan flute Marianne Thorsen violin
Trondheim Symphony Orchestra conductor Nick Davies

Recorded in DXD 24bit/352.8kHz

■ 5.1 DTS-HD MA 24/192kHz ■ 7.1.4 Dolby Atmos 48kHz

■ 2.0 LPCM 24/192kHz ■ 7.1.4 Auro-3D 96kHz

+ mShuttle MP3 and MQA

2L¹⁷³

EAN13: 7041888526728

pure
audio

AURO-3D

DOLBY ATMOS

2L-173-SABD 20©23 Lindberg Lyd AS, Norway

Henning Sommerro BORDERS

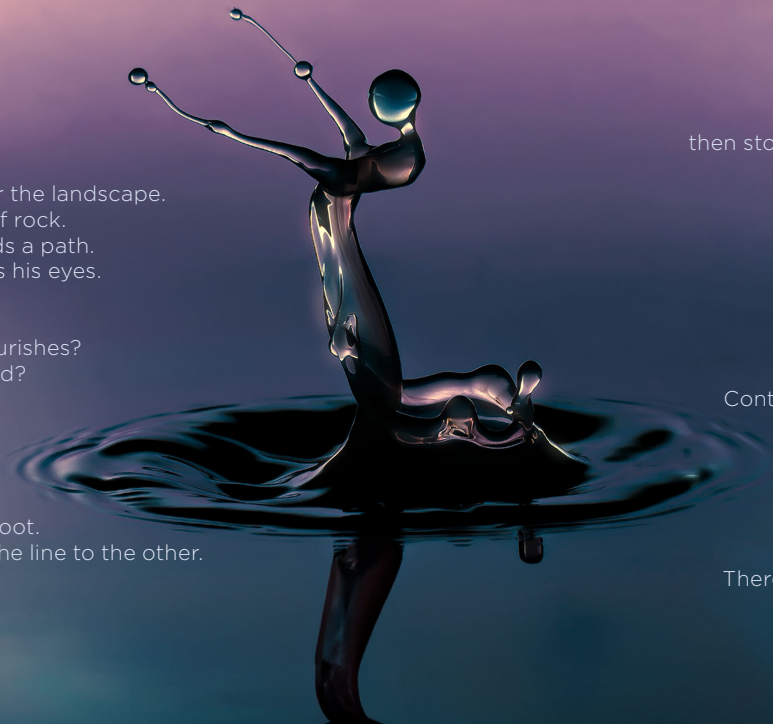
BORDERS

The first rays of morning sunshine empower the landscape.
He walks slowly over the smooth swathes of rock.
Between sky, earth and water the artist finds a path.
He stops a moment, squints a little and rubs his eyes.

Can he pick out what's flying really high?
Can he see what falls to the ground and flourishes?
Can he see what swims too far out from land?

He walks back a few steps.
His bare feet sink into the soft sand,
slowly growing warmer through the day.

Without thinking, he draws a line with one foot.
He crouches, then jumps from one side of the line to the other.
Outside.
Inside.

He repeats this a few times,
then stops abruptly and stares at the horizon.

Forever he seems to stand like this.

The day gives time for reflection:
But what of his mind's renovation?
Can it strengthen hope,
and show a new direction?

Dusk is approaching.
Contours are turning into dark silhouettes.
He walks to the water's edge and,
while the horizon slowly fades,
he stretches his hand out.

The sun sets.

There is a new moon that nobody can see,
but can you hear the music?

Solstice

There is a place that reflects the deepest meaning of redemption. And there, in the city which for hundreds of years has been called the eternal city, and surrounded by other martyrs, the apostles Peter and Paul are buried. They lie under golden church vaults as witnesses of the truth of the new faith. It's a wonderful place. It is the year 1029, and Sigvat Tordsson from Iceland, or Sigvald Skald – “the bard Sigvald” – as he is known, is in no doubt: *this* is the city to which he will one day make a pilgrimage – Jerusalem itself being, in his view, a bit too far away. The story is well documented in the Norwegian sagas and it throws light on the point of departure of *Solkverv* (“*Solstice*”), the first work on this album of Henning Sommerro's music. *Solstice* was commissioned by harmonica virtuoso Sigmund Groven in 2005. It has three movements. Is it perhaps the skald's religious convictions that are expressed in the opening of the work? *And Sigvat, he had to stride towards the sun.* It vibrates with a sense of expectation. This is a poet who has used his pilgrim staff a lot. It's a fine branch off a silver birch tree on his farm back in Trøndelag in Norway, and he found it just before he said goodbye to his wife and youngest daughter, Tofa, who stood in the doorway when he left. It's now many years and many journeys since Sigvat recited these lines:

*Hear this poem, lord, who wields power with dark ships;
I can make poetry, high-born chieftain, you one skald should have.*

*Even if you refuse all other skalds,
I shall on my own account your exploits in my verses praise.*

The lord and chieftain addressed here, who was, we are told, reluctant to listen to this pushy poet, was Olav, recently proclaimed king. But he was impressed by Sigvat's boldness in promoting his own poetry and was canny enough to know what a key political

asset a good skald was, so Olav took him into his retinue, paying him with a gold ring. King Olav, who was later credited with converting this northerly country to Christianity, went on to select Sigvat as his favourite poet, his chief skald. The king's mission had become the skald's vision. Sigvat is the king's eyes and narrator. He usually stays close to him. However, right now the king is taking a time-out, in exile in Gardariki, after Cnut, Denmark's king, had crossed the Skagerrak to Norway. This gives our respected skald the chance to make a journey to a destination of his own choosing, a journey he has been longing to make for so long. Not that he has been one to stay at home for long periods. He has been in southern climes earlier, and has acquired new ideas and foreign words. He has even tasted the cheeses of Pont L'Eveque in *Ruda* – today's Rouen. Ah, so many things in these southern lands he wanted to see and feel again.

What a light-footed traveller he fancied himself to be! And isn't all this reflected in the music? To start with, consider the instrument our soloist (our musical ambassador!) plays. It doesn't weigh much, which is certainly practical, since he has to travel a lot. And from this ambassador, we know what to expect. There's no sign of hesitation. Can you hear the skald's nimble footsteps? One step here, and one step there. This is someone sure of himself. Striding out with confidence. It's no sudden whim. Of course, he knows that his vision is bound to meet opposition in due course – there are no feet without blisters. Will he, for example, manage to avoid spending a night in a heathen house? After a while the timpani will put his pure, congenial mind to the test, but he never lets dark and depressing thoughts get the upper hand. No, he keeps moving ahead in C major, and preferably also in steady ¾ time. He wants to arrive before the summer solstice, when the sun reaches its highest point over the horizon. To be honest, there is something strange about that day, something that holds onto its mystery and magic even though these emanate from the time when Tor, Odin, Frøy, the sea serpent Midgardsormen, the world tree Yggdrasil and all the rest of them from the symbol-heavy mythology of the North held sway. Yes, yes, there is something ahead, something shining. Be true to yourself, Sigvat! Be number one!

What a spot this is! What a place to lie down! If he looks up, the tongues of the cypresses seem to touch the sky. The sunlight's coaxing rhythms filter through the needles of the stone pines. Feather light semiquavers playfully trip under the legato arches before the birds flirtatiously trill in. It's as if everything rolls along, back and forth, in a light breeze. It tickles the corner of your eye and your bare and slightly blistered feet. It makes this skald want to laugh. Back and forth. Back and forth. Maybe those sun-ripened grapes tipped the balance. He has certainly experienced this sort of rocking from side to side before. It's only just over a year since he was out on the open sea aboard Olav's awe-inspiring ship *Visunden*. That elegant longship, with a gilded bison head at its prow, rode the sea so well, but, of course, its figurehead might not impress anyone quite as much now. He has seen a lot, but all in all he is pretty happy with what he got out of the trip to England. Cnut the Great was over there too, marshalling his forces prior to attempting to overthrow Olav. The strength of Cnut's army was well known. Sigvat's advice to his lord was to hide away in the mountains for a while, and to Håkon Jarl – earl Håkon, a one-time rival to Olav – he composed these words:

*The earl should offer the farmers terms,
win them over to Olav – the tumult they caused*

Yes, yes, Sigvat has been loyal, and no one can say this is the first time his views have been listened to and been surprisingly well received. This is something he thinks about.

The soloist's harmonica sounds sweet. All the green around him seems to affect him – it must be his pituitary gland. He takes deep breaths. After all, don't we read the word *Bliss* at the top of the page in the score? After a while, the length of the days will signal that he should return, but what if he were simply to stay on in Rome? What if he decided to meet eternity here, in the city that already reaches out to, and seems to touch, the eternal? Why not make the journey as short and painless as possible? For yes, everything here feels

so strangely familiar and home-grown. He feels this now. The rocking is so gentle and comfortable. *Here he could blissfully dig his own grave.* In consecrated ground, please note. Yes, he could happily end his days here.

His main mission is accomplished. While the dawn was still melting into the day, he passed the city and the wall round Civitas Leonina, pope John XIX's place of residence, and the prime location of the most highly respected martyr's tomb in the western world. Twenty-two marble pillars gave onto the cross-shaped building with its five naves and five portals. He had never seen anything as large as this. The halls back home were embarrassingly paltry in comparison. This was what he calls inspiration! Doesn't it all deserve something resembling a little fanfare? His steps felt so confident on the way here, and all honour to the orchestra's fleeting semiquavers which little by little created a mood of optimism. Or were they *too* fleeting – too transitory? Should he have given more room for serious afterthoughts? The magnificence of the church brings him back to earth, but inside he immediately feels humble. He went down on his knees. Bent his head deep down. Wasn't he a little melancholy? But in a "minor key" sense? Not at all! A bit later he wandered along Via Ostiense to the *Basilica of Three Lords* – St Paul's Basilica. His mind has been filled to the brim in a way he has never experienced before, and, moreover, he has – how shall we put it? – he has made sure that he's not exactly thirsty. His gait is undeniably a little unsteady. "Like a drunk" it says above the semi-quavers in the soloist's cadenza. I think we could change it to "a bit tipsy", for in moments like this the skald finds his words with great facility; *to Rome I proceeded, ask witnesses, to free my soul from dangers; and I'm not concealing the truth.* What's more, he has heard that some people think he should never have left Olav. All things considered, it is probably fair to say that here, on the banks of the Tiber, is not a place where he should hang around much longer. The lofty thought has not yet taken root, but on his many travels with his much-praised lord he has seen a lot of things change hands – or shall we say change allegiance? People very much included. He has heard hideous shrieks and groans – you would almost think

Odin kept on stirring things up out there from time to time. He has this obsession about wanting to free people from pain. This is when it's a question of finding the right words. There was undeniably huge pressure on Sigvat when he travelled to meet earl Ragnvald some years back to try to forge a reconciliation between Olav and the Swedish king. On meeting Olav in Borg on his journey home, he could relay the following message:

*Mighty king, you should keep peace with
the mighty Ragnvald. He is useful to you night and day.*

*Lord of the Thing, I know that he is the best friend
you have in the eastern lands, right out to the green Salt*

On his way back to Norway he's to climb Mont. From there he shall look ahead. Is the king returning? He realizes now that he is more than just a windbag. He also has his own mission, which must be accomplished. What's more, he feels the force of his own creativity growing in strength. One day he will write his *Bersoglisvisur* – “Plain-speaking verses”. *And the sun's gleam is from flaked gold.* He is flying high, the poet. Never have the sun's rays stretched longer, and the ring gleams beautifully under the sky's arch.

Ostara

Spring begins its growth in the middle of winter. That's when it starts. Underground root systems crisscross. A secret storehouse of sprouting potential. One step forward and two back. The process of photosynthesis has not yet begun, but when light replaces darkness inner and outer forces meet. Red Valerian and rowan and red oak and rose root and rosemary. The soloist's name is [Roar](#). For the moment we can just use his first name. Its first letter, R, gives the title of the first movement. It was Roar who, in 2010, commissioned

this work, which was premiered by the Helgeland Sinfonietta in 2012. His instrument is a pan flute, and here lies a story. Passionately, seductively, and playfully, the Greek god Pan – who had his own pro-active agenda – made an instrument from hollow reeds, but with Roar at Pan's side it is the god of spring, Ostara, and her fellow conspirators who should be called forth. Ostara hears everything, and a spring thaw and a spring festival and fertility prize are all part of her performance. Her very name provides the root for the English *Easter* and the German word for the same: *Ostern*. She is privileged, and is all-powerful when it comes to the soil, access to water and the local microclimate. She is someone you would want on your team.

Things are stirring under the ground and things are stirring in the first part of the score. Bassoons, cello, double bass and percussion melt together in a drone in D major. Unlike those high-flying drones we hear so much about nowadays, their musical namesake is a sustained, and restrained, “buzzing” effect. The other instruments in the orchestra are more interested in self-promotion as they plot their course through a minor variant of the material.

The music's opening welcome is broad and powerful. The mood has a sacred feel to it, and the Doric scale may well be prominent enough to take the soloist to the lands of the Orthodox faith, and perhaps especially to Rumania, a country he has been so familiar with throughout his life. The pan flute enters with monotone and *ritardando* figures. If the spring god is to be charmed, then the pan-flute must play the right melody, and play a theme that will beguile her into succumbing to our wishes.

He does some careful research. A *slätt* motif from the folk music of the northern hemisphere is requisitioned to win over the goddess. He gives the melody an airing and the orchestra enters, a little hesitantly, and perhaps in a slightly disturbing way. Is this the right groove? The music unfolds and takes shape, but, as so often in this composer's scores, the soloist

feels it's best to proceed carefully. He holds something back. First, he repeats parts of the theme, then waits a little before the flow of the music returns and the whole theme unfolds. This new-found sense of security tempts the orchestra to join in before there is anything to indicate a less heartfelt accompaniment. It's one step forward and two steps back. Red clover, rose root, red oak. Listen! Beneath the crust of frost and the cold topsoil everything that in time will stretch towards the light has its own pulse. A base drum leads the way, but Ostara is biding her time. The soloist responds in the same vein: taking time, seemingly innocent of what's going on. In the cadenza the soloist returns to parts of the earlier theme and plays chromatic flourishes before the score dictates complete quiet. In this silence the base drum prepares his re-entry. A gentle crescendo, then six beats with open paths to the heart of the earth.

It moves towards da capo. The orchestra returns, and now in a new key. In G minor the tempo must increase and the soloist, at the monogram starting with R, must play the theme dazzlingly. Right now, he is unusually well prepared and plays with wonderful lightness and joy: flutter-tonguing; a sure rhythm. A piccolo breaks in with a B flat in the sixth octave. The piece's solemn opening is heard again, very prominent for a while, until it subsides and ebbs away with lingering, solo-like overtones. The orchestra responds with an irregular chord. Who dares believe in spring? But spring is truly beginning to bud in the middle of winter. Red clover, red Valerian, red bartsia, rowan, red oak, rose root, rosemary. It's seething down there, but nothing can grow in frozen ground.

Time to ask what's the state of the game underground. In certain zones permafrost has enforced its long-time perspective, but in other regions the frost will still render the ground hard and unyielding for some months. That at any rate is how we have, for endless generations, learnt to experience winter in these northern climes. Low sun and short days. And when every hint of moisture freezes to ice, heat must be found somewhere else. A pan flute, taking inspiration from a much-loved Latin American tradition, is

going to put the weather goddess and her power to the test. The title of the work's second movement is the first letter of the first part of the soloist's last name – E for [Engel](#). He doesn't hang around: and a languishing, wintry tango is programmed. Although it starts in the minor key, the delicate undertone has a friendly, cheerful character, and what one day shall grow and bud here are elms and eyelash orchids and eucalyptus and European larch and estragon.

We are not above borrowing from the world of films: clichés and other references. The strings are in on the act of setting the mood. Intimate, sensual scenes from the golden days of the tango in the 1940s and '50s sweep over the screen along with teasing pizzicatos and a muted trumpet. Eyes steady, fingers holding firm. Swirling hips and feet. One partner's foot draws a semi-circle on the floor. And under the ground all sorts of fungi carry on *their* circular activities. As for Ostara in her sphere of the world – she is about to awake. Signals go back and forth on and under the forest floor and ensure that essential water molecules are dispatched to a proud oak or a needy eucalyptus tree, and for a moment or two everything happens in the major key, before the minor key reestablishes itself. Oh, these thirds and sixths! The nuanced footwork of elegant heels somehow reminds us of the struggle for survival. Notwithstanding, the final bars float away with their drawn-out chords in a major key.

Raised necks. The invisible becomes visible. Ostara leads a long line of women with the naked birch branch held up high. Bare feet and cautious steps make the ground spin. Rapid knee bending and bent backs stand out in an otherwise out-of-sync performance. As so often in this composer's works, the music lies close to the formality of rites. This movement is entitled B, and the soloist's full name, Roar [Engelberg](#), is thereby disclosed in its entirety, and the musically interested "rambler" is given a new opportunity to move from continent to continent. The spring festival is under way. The clarinet sets us going, once again with a winning motif from a *slätt*, before the theme and the triplets are taken

up by the pan flute. Associations suggest B for birch tree or perhaps B for book. Both have buds that long to burst. Can you hear the cuckoo, doing its bit to announce spring's agenda? All this in basically a major key.

Things happen fast. Hands clap so fast there's no time for thinking. With the orchestra playing a dance tune, a ring is formed round the provisional stage. Song, worthy of a solo voice and sparkling with precision, is almost deafening. Three of Ostara's acolytes lie down with their ears to the ground, then folded tendons and muscles suddenly stretch up towards the light. Hot days alone cannot bring about spring. It is the number of days of sunshine that is the key factor. New slow phrases from the pan flute tell us that spring's special light is on its way, then the pan flute and woodwind section take a breather while the rest of the orchestra plays out its early-spring impatience, before fading away. Ostara has got the message.

Rapid change of scene. Tossing manes of hair and flowing wide skirts swirl together in their rhythm. The madness intensifies and the theme accelerates. Short phrases invigorate limbs that stretch, then relax ... stretch, then relax. Glissandos run down from the sky to the ground. The spring goddess has been watching and listening. The soloist is given a short cadenza with open semi-quavers. *Molto crescendo e accelerando*. The rite intensifies. Bluebells and black pea and blue bugle and beech and birch. Ostara makes a sign. It is the vernal equinox – night and day are of equal length. Then there's a sudden explosion of sound from the orchestra, and a thin, green skin covers the ground ...

Borders

All these pronouns! I, me, you, he, she, we, us, you, they, them, or with references to the score's world; brass, woodwind, strings, percussion and a solo violin. Who is responsible for the ominous shiver at the beginning of the first movement? Who is responsible for

the light dimmer and the hourglass? Everything is so confusing! Before it gets colder and darker comes that shiver.

This work was commissioned by the Oslo Philharmonic Orchestra and the Georgian violinist Aleksandre Khatiskatsi in 2016, a time when Europe was trying to respond to an influx of refugees larger than it had seen since the deadliest war in its history. These refugees have packed everything they have, and bring with them, too, their hopes and their dreams of a life where their hierarchy of needs is not in danger of collapsing any minute. They come from Tunisia, Nigeria, Somalia and Eritrea, seeking asylum in a peaceful corner of the world. Many thousand drown on their journey across the Mediterranean Sea or the North Sea, or even before they can begin their journey, however long it may be, to new countries. The more carefully the nations of Europe calculate the size and cost of their quotas of refugees, the more their united front crumbles. A defensive mentality is fear's best friend. Border controls have a busy time. Has the shiver from the past returned permanently?

The third concerto on this album gives the album's title extra weight. Along so many **borders** there is a cry of desperation. With its long history, perhaps it is Europe's soul that is the concerto's narrator. If so, then it's certainly a blessing that Marianne Thorsen, one of Norway's leading violinists, agreed to be soloist – partly, in fact, as a result of the pandemic. Much is demanded of her. The violin shares the opening of the concerto with the tuba and trombone. This is not the first time that dark periods in Europe's past have been aided and abetted by the sound of brass.

At the outset, the soloist bravely goes for optimism. Her line is clear and gentle. Listen, listen, I have something to tell you, she says. Please listen to me! But a dark tremolo sneaks in before she can carry on in a lighter vein. While she is interested in a dialogue, the members of the brass section intervene with brisk self-confidence. But what do they

want? Are they suggesting that the peaceful world has forgotten something? Who dares listen? The trumpet dominates. The sound is coming nearer. The repetitive staccatos undeniably resemble a fanfare. Here and there the rest of the orchestra rather surprisingly joins, in the otherwise transparent score, before the soloist-narrator continues. The fanfare approaches even closer. The soloist is aware of what's going on. She feels she has a strong case. Can you hear how precisely and cogently she argues it? But wait, what if she should ingratiate herself with a tune that reminds us of an optimism the fanfare has forgotten all about, something we find irresistible? But the moment passes, and that threatening fanfare is still there – a vibrating echo of the explosion at the beginning of the concerto. The tempo accelerates. The rhetoric gets tougher. There are far too many people who want to migrate these days. Some powerful leaders decide to be rather clearer in their statements than others. Red tape is not enough. Why not build fences and walls along the borders and at border crossings?

I, me, you. He, she. We. Us. You, they, them. It's so terribly easy to get confused. The brass is now joined by the snare drum. The soloist's arguments are under powerful attack. We generally accept that a young child may go on and on about something, but with an older person we quickly grow irritated and hostile. Europe isn't young any longer. The temperature is falling. It's *The others'* responsibility. In a slightly questioning tone of voice, the soloist feels compelled to end the movement with the same dark tremolos that she played at the work's opening.

Have you seen how the Rhine meanders through the countryside? Moist soil nurtures crops. Dawn-fresh droplets of dew hang on the half-ripe grapes in the valleys. This movement starts in major, and an alert listener will perhaps note that the soloist's entry is slightly reminiscent of the last movement of Beethoven's ninth symphony. A coincidence? Hardly. The reference to the Anthem of Europe suggests a generosity of spirit, but we soon change to a minor key. The triplets can be imagined as a river flowing through a

landscape with small villages appearing round each bend. The river, whose progress begins with the life-giving spring thaw of mountain snow, flows through Lake Constance on its journey north. Between Wiesbaden and Rüdesheim lies the narrow strip of Rheingau with its steep hills stretching up – a beautiful wine-growing district where one is often advised to make a stop, for this is the homeland of Riesling wine.

In this second movement there is a vulnerable beauty to the melody line, and it is repeated again and again almost as if it were a river flowing through the score. Perhaps it is the valleys' extraordinary beauty that finds expression in the sixths that propel this melancholy and harmonic stream of music which so gently and soothingly nourishes the listener. It is so beautiful. While the bends on the river vary in shape and length, the wineries and castles open windows into the history of this part of the world. And the fish, not having to bother about border controls, swim freely, and the tern, directed by its own rationale, nests where there's the best chance of survival. The river splits into channels which all roll on towards the huge delta in the Netherlands where they conjoin, as if in play with each other, and then greet other rivers with identical interests, before they all flow into the North Sea. This is a complex feat of cooperation. Same goal. Same direction. And what if the river is the Rhone, that flows through the southernmost parts of the Jura mountains on its way to the Mediterranean? Or Spain's longest river, the Ebro, which doesn't meet the sea in any simple way, but is forced to sprawl out, creating a vast wetland, before fanning into a delta, and only then flowing into that great Sea.

River sources and river mouths are good friends, and they both want to help people. The violin is anxious to make a convincing impression on listeners before autumn's colours are at their brightest. This is, after all, deeply reflective music – **Lament**. The violinist often tries to ingratiate herself in the minor key. A bell is heard while the strings add a degree of dissonance, before a lonely lament is introduced. She is surely justified in expressing sorrow for any situation fraught with irreconcilable differences or where the

chance of a better future looks bleak. All that suspicion at borders. Has the river's optimistic curiosity, which hopes for something good round each new bend, been forgotten?

Faith seeks sustenance and assistance. Instruments very capable of creeping in under our skin – violins, violas and cello – now offer their support when the soloist again, for the third time, plays the melody line, finally allowing it slowly and steadily to fade away. This movement has the markings *rubato* and *dark* in the score. One is reminded of words in Nordahl Grieg's poem *To Youth*: "Any poverty or need / Is born of deceit."

Refugees are cooped up in camps. "Here, but no further" is the message. Does this mean death, or is there still hope? **Hope** is the title of the final movement of this work. The soloist is up and running, and time is short. The movement opens with the whole orchestra. Conditions are right for rapid shifts between light and dark, and themes that have been heard earlier make their return. Moreover, this opening is characterized by abrupt leaps in which the cellos and double basses surprise by joining in, contrasting strongly with the xylophone. The soloist takes over. There is intense pressure on Europe; it's always the people with most power who decide who can offer what, and to whom. Protection and integration are still two different things. Are we talking about 5000 people or 50,000? It's risky to open one's doors to uninvited guests, and costly too. Everything has a price, and it's power that wins.

That shiver has taken hold. It gets steadily colder, and just a wool blanket won't keep you warm. We hear an echo of the fanfare-like theme, but less high-spirited now, with the soloist accompanied by a sombre bass line. Clutching at hope, one feels a longing for calm, and the soloist-narrator likewise longs for the opening cadenza. Now it's time for a dance! Not yet a *danse macabre*, but a dragging waltz and a few bars taken from the passionate repertoire of Roma music, before we hear the fanfare that reminds us of the first movement. All this, before the soloist takes us back to the main theme. Soon the cadenza is heard. There's a touch of playfulness here, because don't the quavers and

semiquavers remind us a little of the composer's own signature? "Henning Sommerro ... Henning Sommerro": this rhythmic phrase gets a third airing before the theme from the second movement, alone and majestic, again takes over.

Can anyone feel the warmth emanating from this? Do *you* feel you want to place your hand over your heart? Does your heartbeat bring forth a smile? Who dares look straight into the stranger's eyes? Smiles and shining eyes rise above the crudity of numbers and of bureaucratic authority. Do *you* get a broad smile in return? And what happens if the smiles integrate, the one with the other?

The soloist has succeeded in energizing the whole orchestra. *Festivo*. A tutti! Flutes, bassoon, horns, trombones, trumpets, percussion, harp and all the violins together. I, me, you, he, she, we, us, you, they, them. Everyone? Can we still just hear the fanfare? There's a D morphing into a G sharp – the devil's interval – before the soloist's surprising and concluding G sharp hangs in the air. Europe wants a long and dignified old age. Can *we* throw the life belt to *ourselves*?

What, you might ask, is the minimum you ought to know about the outstanding harmonica player **Sigmund Groven**? That he was born into a very musical family, a family deeply involved in culture generally? That at an early age he was captivated by the harmonica playing of Tommy Reilly, the most prominent player of this instrument on both Norwegian radio and British radio in the 1950s? That he, at the age of 14, first met his idol who became his mentor, and went on to study with him in England? With a touch of Britishness in his way of thinking, and acquiring all the skills and artistic finesse that were to make his playing of the chromatic harmonica so moving, he was in the fullness of time able to carry on the heritage of Reilly. The very size of a harmonica is handy for someone who travels all over the world giving concerts, and Sigmund Groven

has played in every sort of venue – from small local halls to cruise ships and Carnegie Hall. Moreover, in concert halls and classical music festivals he has played a vital role in establishing the harmonica as a fully respected instrument in the world of classical music. Groven is also a composer, with several hundred works to his name. An online search for “Groven” will almost certainly show you photographs of Henning Sommerro. There is a simple reason for this. Groven’s performance of Sommerro’s melody *Vårsøg* (“Breath of Spring”) has the distinction of being the longest running signature tune in the history of Norwegian radio. Groven and Sommerro have also contributed to the music and the magic of tours with Erik Bye, the doyen of all-round broadcasting in Norway in the last decades of the twentieth century. In *Solkverv*, Sigmund Groven, who has been described by Sommerro as a musical luminary, really brings the work to life. Perhaps Sigvat and Sigmund have something in common?

Deeply fascinated by a Rumanian folk melody which he heard on the radio when a child, [Roar Engelberg](#) began the hunt to find out more about this sound and the instrument that had played it. The player on the radio was Gheorghe Zamfir, and his music touched a soft spot in the boy’s nervous system. After several attempts to get his hands on the instrument, including a journey to Romania as a 13-year-old with his mother and listening to a lot of music that failed to ignite any spark of recognition, a miracle happens. A Rumanian orchestra – “Benone Damains” – is on its way to the local Folk High School near Roar’s home. The orchestra takes the stage; the virtuoso playing the pan flute is called Nicolae Pirvu. He and the young Roar meet. This wonderful true story doesn’t stop there. Pirvu soon realises the young Roar’s potential, and in the years to come he is Roar’s most important inspiration and teacher. After Roar has had some years of classical instruction, the two are re-united as student and teacher at the Amsterdam University of the Arts. Inspired by the music he hears from travelling folk music groups, Roar Engelberg’s musical vitality and knowledge grow rapidly, and, with one foot in the classical tradition and one in the Rumanian and Latin tradition, he can combine innovative musical journeys and

a passionate commitment exceptionally well. As soloist in his own ensemble or other ensembles and orchestras, and in collaboration with other musicians, his playing reaches far and wide. Like Sigmund Groven, he has taken an instrument into the symphony orchestra that provokes a certain amount of controversy. Perhaps there is something of the troubadour about him? He is an exceptionally exciting and free-spirited musician, says Sommerro. Listening to his pan flute proves the point.

If one were to name a musician who never bangs on any drum to make herself known and yet belongs to the first division of soloists, who always brings assurance and security to everyone she plays with and to the audiences she plays for, one’s choice might well fall on [Marianne Thorsen](#). Henning Sommerro regards her in a class of her own for her technical virtuosity and for her musicianship. Her contribution to the artistic achievements of other musicians and ensembles striving for the highest quality has been huge. These are people she found after she had studied in the UK at the Purcell School of Young Musicians, and at the Royal College of Music in London; or they found her, as was the case with – among others – the BBC Symphony Orchestra and the City of Birmingham Orchestra, and the BBC Proms. And as leader for many years of two renowned chamber music groups, the Nash Ensemble and the Leopold String Trio, it was natural that London became Marianne’s home for two decades, and from Heathrow she travelled to Australia, the USA, all over Europe and elsewhere on her countless tours. Back home in Norway she found many welcome challenges with the first performances of works with all the leading Norwegian orchestras. Today she is again firmly established in musical life in her home country, not least in Trondheim where she is Professor of Violin at the Department of Music at the Norwegian University of Science and Technology (NTNU). None of this keeps her from performing chamber music – her great love – and many musicians, including Leif Ove Andsnes, Paul Lewis, Truls Mørk, Marc-André Hamelin and Håvard Gimse, are undoubtedly very grateful for that. With her ability to listen with extraordinary concentration and, as always, to play in a style completely devoid of affectations, she

manages to achieve a supremely close partnership with the warm sound from her violin made by Giovanni Battista Guadagnini.

For Henning Sommerro, [Trondheim Symphony Orchestra & Opera](#) do have very special qualities: he feels that their flexibility and enthusiasm together create a style – almost a plasticity – which is wonderful to work with. Indeed, he sees this as fitting in with the temperament of people from mid-Norway; to them, smiles and laughter come easily, but not at the expense of integrity or precision. It is a temperament well suited to this composer from Nordmøre, some 130 kilometres to the southwest of Trondheim along Norway's coastline, so orchestra and composer work towards the same goals. Their ambition is to reach out with a wide range of different styles of music to all age groups, where respect is a key word. There is a two-way relationship here. Respect is fostered by the willingness and ability to listen to people around you. Conductors who share this outlook are welcome to participate in the orchestra's work. Questions can be asked, and composers can reveal their own thoughts about their scores. This sort of dialogue values and fortifies the composer's musical expression, and can play a genuine part in helping one of Norway's largest and oldest musical institutions to promote a real interest in and enjoyment of music, be it on the local, regional, national or international level.

[Nick Davies](#) studied at the Royal College of Music, and his career as professional conductor began in London's West End where he conducted numerous musical theatre productions. Parallel with this he took up conducting invitations with leading British orchestras, and his calm professionalism and supreme musicianship soon won him invitations to conduct leading orchestras in Europe, Asia and Australia. Fairly early on, he found his way to Norway, a country which he has more or less made a second home. He has conducted all Norway's leading orchestras. His special gift of drawing out the best of musical works of very different character made him the regular choice for many years as conductor of the Norwegian Radio Orchestra at the annual Nobel Peace Prize

concert in Oslo. Nick Davies' enthusiasm for musical theatre, scenic music and opera has never left him, and in recent years he has been in great demand as conductor of stage performances and opera productions, including a series of engagements with the Finnish National Opera and Ballet. These attributes make him a natural choice to conduct Henning Sommerro's "narrative music" on this album *Borders*: three works, all with three movements, and three soloists, with composer and conductor working together.

Through his tireless activity as composer and performer, and as Professor of Composition, Counterpoint and Organ Improvisation at NTNU in Trondheim, [Henning Sommerro](#) has composed music of astonishing variety. On the one hand he is a devotee of strict Palestrina style, while on the other he is as free as a punk artist. In a whole variety of genres his music has, for more than fifty years, won the affection of couples dancing, of local musicians, of choirs of all sizes and of larger music institutions. Theatre, opera, music festivals, soloists, small ensembles and orchestras from near and far: he has given something of himself to them all. Moreover, he has found his inspiration in every corner of the world. Prominent impulses have come from the musical traditions of all the countries round the North Sea, but also from further afield – from Persian and Jewish cultural traditions, for example, and from the east, and from Latin rhythms. At the same time, his compositions, whatever distant inspiration they absorb, are always built on the bedrock of Norwegian folk music. Audiences, furthermore, show no signs of growing tired of his songs which are settings of texts by many of Norway's leading writers. The breadth of the sources of this musical inspiration has influenced Sommerro's world view. Energized by his understanding of the human situation and by his common sense, he composes music through which light filters to the listener. It is as if a warm wind is whispering to us. Perhaps the horizon is the only real border?

[P.S. Never let music lose sight of the horizon!](#)
*(Was it you who was given the bottle containing this message,
washed onto land one lovely summer's day?)*

Dagens første solstråler forsyner landskapet.
Sakte kommer han gående over svaberget.
Mellom himmel, jord og vann finner kunstneren fram.
Han stopper opp, og kniper øynene lett sammen.

Ser han de som flyr høyt?
Ser han det som faller i god jord?
Ser han de som svømmer for langt ut?

Han trekker seg tilbake.
Sandkornene gir etter for de nakne føttene,
og sanden som sakte varmes opp av dagen.

Intuitivt risser han en strek med den ene foten.
Han tar sats og hopper fra den ene til den andre siden.
Utenfor.
Innenfor.

Han gjentar hendelsen før han brått stopper opp og stirrer mot
horisonten.

Uendelig lenge står han slik.
Dagen har gitt rom for refleksjon,
men hva med tankenes renovasjon?
Styrk forbindelsen med håpet selv.
Konturene viskes ut.
Det går mot kveld.

Han beveger seg mot vannkanten
og strekker ut den ene hånden.

Solen går ned.

Den nye månen kan ingen se,
men kan du høre musikken?

GRENSER

Solkverv

Det finnes et sted med gjensinn av det aller største budskap om frelse. Omkranset av en rekke andre martyrer, i byen som allerede i flere århundrer har blitt omtalt som den evige stad, ligger apostlene Paulus og Peter begravet. Under forfylte kirkehvelv er de vitner på den nye troens sannhet. Byen er rett og slett storslagen. Året er 1029, og islendingen Sigvat Tordsson, eller Sigvat Skald som han kalles, er ikke et sekund i tvil om at det er til denne byen han omsider skal bringe sin pilegrimsstav. Veien til Jerusalem er tross alt i det lengste laget. Historien er dokumentert i de Norske kongesagaene og indikerer utgangspunkt for *Solkverv*, det første 3-satsige verket på Henning Sommerros album. Verket ble bestilt av munnspillvirtuosen Sigmund Groven i 2005. Er det kanskje ikke skaldens hellige overbevisningen som høres i verkets åpning? *Og Sigvat han munde mot soli skrida*. Det er så det mest dirrer av forventning. Skalden har gjort seg flid med staven. Den velskapte grenen fant han på bjerketreet hjemme på gården i Trøndelag før han tok farvel med sin hustru og den yngste datteren Tova, som stod i døren da han dro. Det er nå mange år og reiser siden Sigvat kvad disse ordene:

*Hør på kvadet, høvding, som herjer mørke skuter,
dikte kan jeg, drott min, du en skald bør eie.*

*Om du enn nekter alle andre skalter å kvede,
Jeg vil på egne vegne din dåd i viser prise.*

Lenge før han ble erklært hellig, så kvitterte stridekongen Olav Haraldsson med en gullring som veide en halv mark i dikterlønn, og gjorde han til sin hirdmann. Ja, for kongen som skulle få æren av å kristne landet her oppe i nord, så hvilken politisk ressurs han kunne bli, og nå har han blitt intet mindre enn kongens favorittskald. Kongens misjon har blitt skaldens visjon. Og Sigvat er kongens øyne og narrativ. Tett på, men akkurat nå

er hans høye høvding i Gardarike i eksil etter at Kong Knut av Danmark inntok landet, og endelig skal den aktede skalden få navigere mot eget mål. Han har sanket impulser og fremmedord i sydlige trakter før. Han har sågar smakt ost fra Pont L'Eveque i *Ruda* – Rouen. Å, det er så mye i varmere land som har gitt mersmak!

Instrumentet til verkets solist og musikalske ambassadør veier lite. Det er mest praktisk slik, når reisene også for han er mange. Av den navngjetne ambassadøren vet vi hva vi kan forvente. Han nøler ikke. Hører du skaldens lette skritt? Et skritt her, og et skritt der. Den som skrider eier ikke tvilen. Ingen brå kast over nakken. Joda, han vet at visjonen etter hvert vil få motstand; for finnes det egentlig føtter uten blemmer? Vil han makte å unngå hedensk husly? Pauker skal etter hvert utfordre hans lyse og edle sinn, men han lar aldri svartsinnet få lov til å dominere. Nei, han forflytter seg stadig i C-dur, og aller helst i taktfast $\frac{4}{4}$ går det. Han vil være fremme i god tid før Solkverv, når solen når sitt høyeste punkt over horisonten. Det er forresten noe magisk og mystisk med den dagen. Det lar seg ikke så lett fortrenge, tross tuftet på erkennelser fra den tiden da Tor, Odin, Frøy, Frøya, Midgardsormen, verdenstreet Yggdrasil og resten av den symboltunge mytologien ennå ikke hadde fått konkurranse. Å jo, det er noe som glimrer der framme. Vær tro Sigvat! Vær den aller beste!

Hvor deilig er det i grunnen ikke å ligge slik? Ser han opp, så tangerer de langstrakte sypressene himmelriket med presisjon. Igjenom pinjetrærne innsmyger solstrålene seg rytmisk gjennom furunålene. Florlette sekstendedeler leker seg under legatobuer for fuglenes kurtise triller seg inn. Det er som om alt liksom duver frem og tilbake i den behagelige brisen. Det kiler i øyekroken og i såre føtter. Det er så han mest må le skalden! Frem og tilbake. Frem og tilbake. Kanskje har de solmodne foredledte druene også vært utslagsgivende. Gyngende har han unektelig gjort før. Det er ikke stort mere enn ett år siden han var på de åpne, brede hav på Olavs fryktede skip *Visunden*. Det smidige langskipet med det forfylte bisonhode i stevnen tålte sjøgang godt. Kanskje imponerer ikke bison-

hodet like mye lenger. Han har sett annet, men han er i grunnen tilfreds over sitt eget utkomme fra reisen til England. Knut den mektige var også til stede og rustet seg til kamp for å velte Olav. Knuts store hærstyrke var godt kjent. Sigvat rådet sin fyrste til å gjemme seg i fjellet, og til annenhovdingen Håkon Jarl kvad Sigvat like så godt disse ord:

*Jarlen burde byde bondene på forlik.
Ene dem med Olav uroen de stiftet.*

Å jo, tro har han vært, og det er unektelig ikke første gang hans egne betraktninger har fått innpass, og blitt uventet godt tatt imot. Dette tenker han på. Solistens harmonika er i godlune. Alt det grønne trigger hypofysen til dype pust. Står det kanskje ikke *Bliss* – lykksalighet, i partituret? Etter hvert vil dagenes solbårne lengde gi bud om retur, men hva om han rett og slett ble værende skalden? Hva om han går for å møte evigheten i byen som allerede berører det evige? Hva med å gjøre reisen så kort og smertefri som mulig? Ja, her er alt så underlig kortreist. Det kjenner han nå. Det duver så deilig. *Her grov han gjerne i sèle sin grav.* I vigslet jord vel og merke. Ja, her kan han med glede ende sine dager.

Han har utført sitt viktigste ærend. Mens morgenen enda var i ferd med å smelte inn i dagen, passerte han byen og muren til *Civitas Leonina*, pave Johannes 19. tilholdssted, og sentrum for den høyest ærede martyrgreven i vesten. 22 marmorsøyler ledet fram til den korsformede bygningen med 5 skip og 5 portaler. En lignende størrelsesorden har han aldri sett. Hallene der hjemme blir pinlige i sammenligning. Dette kaller han inspirasjon! Har ikke det hele fortjent noe som ligner en liten fanfare i innsatsen? De punkterte skrittene var så selvsikre på veien, og ære være orkesterets flyktige sekstendedeler som etter hvert ledsaget optimisten. Eller var de for flyktige? Burde han ha gitt større rom for ettertanke? Storheten henter han inn, men vel inne i kirken kjenner han brått på en ydmykhet. Knele gjorde han. Det til gangs. Var han ikke litt melankolsk? Men mollstemt? Nei så visst ikke. Senere vandret han langs via Ostiense til *Basilica trium Dominorum* –

Paulusbasilikaen. Sinnet har blitt fylt med en ny metthet og han har dessuten sørget for å være utørst. Gangen er unektelig en smule ustø. *Like a drunk* står det over åttendedelene i virtuosens cadenza. La oss våge å endre til bedugget, for i slike stunder kommer skaldens ord ekstra lett; *Til Rom jeg for, spør vitner, for å fri min sjel for farer; jeg sannhet ikke dølger.* Det har dessuten kommet han for øre at noen mener han burde ha unngått å komme bort fra Olav. Alt tatt i betraktning så er det nok også en sannhet at han har mye å utrette. Her ved Tibers bredder har han ikke tid til å forbli.

Harmoni versus ramsalt munnhuggeri? Det humanistiske tankegodset er enda ikke rotfestet, men på sine mange ferder med den lovpriste herren har han sett mangt skifte eier. Sågar også mennesker. Grelle skrik og jammer har han hørt, en skulle mest tro at Odin noen ganger fortsatt egget der ute. Han har denne hangen til å ønske å fri mennesker for smerte. Det er da det gjelder å finne de riktige ordene. Det var unektelig et stort press på Sigvat da han reiste til Ragnvald jarl for en del år tilbake for å prøve å oppnå forlik mellom Olav og svenskekongen. Da han traff kongen i Borg på hjemreisen, kunne han endelig melde;

*Mektige konge, freden med den mektige Ragnvald bør du holde.
Nyttig er han deg netter og dager.
Tingherre, han vet jeg er den beste vennen du i austerveg eier
helt ut til grønne salter.*

På reisen tilbake til Norge skal han bestige fjellet Mont. Derfra skal han skue framover. Er kongen på vei tilbake? Han erkjenner det nå; han har ikke bare en visjon, ordgyteren. Han har også sin egen misjon som må fullbyrdes. Noen antydninger til kreative vindkast er dessuten i emning. En gang skal han skrive sine *Bersoglisvisur* – Vers med klar tale. *Og soli ho skava av gull sin glans.* Han flyr høyt, skalden. Aldri har strålene vært lengre, og ringen blinker fint under himmelhvelvingen.

Vårfest

Våren spirer midt på vinteren. Det er da det starter. Under jorden går bilaterale forbindelser på kryss og tvers. En hemmelig spirekraft. Et skritt frem og to tilbake. Fotosyntesen har ennå ikke begynt, men når lyset overtar mørket skal indre og ytre krefter møtes. Riddersporer, ramsløk, rødtopp, rogn, rødeik, ringblom, rosenrot, rosmarin. Solisten heter **Roar**. I denne omgang nøyer vi oss kun med fornavnet. Derav tittelen på første sats. Det var han som i 2010 bestilte verket før det ble urfremført i en mindre besetning med Helgeland Sinfonietta i 2012. Instrumentet er en panfløyte, og det bærer med seg en historie. Lidenskapelig, lokkende og lekende hadde den greske mytologiske guden Pan sin proaktive agenda og satte sammen et instrument av sivrør, men med Roar ved sin side er det vårgudinnen Ostara og hennes medsammensvorne som skal manes fram. Til jordens signaler er hun lutter øre, og et vårbloot og en festival til våren og fruktbarhetens pris hører med blant hennes virkemidler. Med referanse til ordet for påske – på tysk *Oster* eller engelsk *Easter*, har Ostara samme røtter. Hun er privilegert og råder over grunnen, vanntilgang og det lokale mikroklimaet. Hun er utvilsomt nyttig å ha med på laget.

Det ulmer under jorden og det ulmer i første del av partituret. Fagotter, cello, kontrabass og perkusjon smelter sammen til en D-drone. Langt fra de høytsvevende bordunene vil oftest hører om, gir den musikalske navnebroren vedvarende summende fraser. Orkesterets øvrige instrumenter er av mere selvhøvdende karakter og planlegger kursen videre gjennom en mollvariant av samme materiale. Aller først er vi ønsket velkommen inn med et kraftig og åpent anslag. Stemningen gir et sakralt tilsnitt og for solisten kan den doriske skalaens tilnærming trolig gi antydninger til den ortodokse delen av verden, og kanskje spesielt den rumenske som han gjennom sitt liv har blitt så familier med. Med monotone og retarderende figurer gjør panfløyten sin entre. Skal han lokke fram vårgudinnen må han finne den riktige melodien, og et tema som får henne til å gi seg hen. Han gjør nøye undersøkelser. Et slåttemotiv fra folkemusikken fra den nordlige halvkule hentes fram.

Han smaker på temaet og en smule forstyrrende føler orkesteret seg også fram. Er dette den rette rytmen? Den tar form, men som så ofte i komponistens partitur ser solisten sitt tilsnitt til å trå varsomt frem. Han holder igjen. Han gjentar deler av temaet, og holder igjen før den gode flyten innhentes og temaet folder seg ut i sin helhet. Den nyvunne tryggheten frister orkesteret til å blande seg inn før dissonerende motstand indikeres. Et skritt frem og to tilbake. Rødkløver, rosenrot, rødeik. Lytt! Under frostsørpe og kald jord har det som en gang skal strekke seg mot lyset sin egen puls. En stortromme fører an, men Ostara lar vente på seg. Solistens tilsvaret er tid og uskyld. I sin kadens henter han opp deler av sitt tidligere tema og kromatiske ferdigheter før partituret henviser til total stillhet. I taushet bearbeider stortrommen sin retur. En svak crescendo og deretter seks slag med åpne forbindelseslinjer til jordens hjerte. Det bærer mot dakapo. Orkesteret kommer tilbake, og først nå skifter de toneart. Med g-moll skal tempoet øke og solisten med monogram som starter på R skal briljere på sitt tema. Usedvanlig godt forberedt og vidunderlig lett og glad er han nå. Den gode viljen har fluttertunge og stilsikker rytme. En piccolo bryter av med en trestroken b. De sakrale anslagene fra verkets åpning overdøver før herligheten avatar og vil ebbe ut med solistiske og dvelende overtoner. Orkesteret svarer med en skeiv akkord. Hvem våger vel tro på våren? Våren spirer midt på vinteren. Rødkløver, ryllik, revebjelle, rødeik, rosenrot og rogn Det ulmer, men ingenting vokser på frossen grunn.

Hvordan står det egentlig til under jordsørpen? Der permafrosten ikke har kvittert med langtrukne perspektiv, vil telen under bakken gjøre underlaget hardt og umedgjørlig i noen måneder. Det er i alle fall slik vi i ualminnelige tider har lært å kjenne vinteren her oppe i nord. Lav sol og korte dager. Når jordfuktigheten fryser til is må varmen hentes inn fra andre kilder. Med inspirasjon fra en kjær latinamerikansk tradisjon skal panfløylisten sette vårgudinnen og hennes kraft på prøve. Tittelen til verkets andre sats står for første del av solistens etternavn – E for **Engel**. Han går rett på sak, og en vinterlig og smektende tango er programmert. Tross det starter i moll, har den såre undertonen

en vennlig og munter karakter, og det som en vakker dag skal spire kan navngis som enghumleblom, engsoleie, eik, engkarse, estragon, eukalyptus, edelkastanje og europalerk. Det spares ikke på klisjeer og antydninger fra filmens verden. Strykegruppen er med på å aktivere stemningen. Intime og sensuelle scener fra tangoens gullalder på 40- og 50-tallet farer over lerretet sammen med ertende pizzicatoer og en dempet trompet. Øyne som holder fast, fingre som ikke vil gi slipp. Roterende hofter og føtter. Den ene parten drar den ene foten i en halvsirkel over gulvet. Under jorden fortsetter ulike sopparter sitt sirkelarbeid. Fra sin sfære er Ostara i ferd med å våkne. Signaler i skogbunnen spres og sikrer fordeling av livsnødvendige vannmolekyler til en stolt eik eller til et nødent eukalyptustre. Det dyttes og puffes. Et smektende strykerparti akkompagnerer sivrørsfløyten, og i en liten stund foregår det hele i dur, før g-moll igjen tar tak. Å, disse små terser og sekster! Nyansert fotarbeid på smekre hæler leder tankene hen til kampen for tilværelsen, før de siste taktene flyter ut i langtrukne og åpne durakkorder.

Kneisende nakker. Det usynlige blir synlig. Ostara leder en lang rekke med kvinner og den bare bjørkekvisten er høyt hevet. Nakne føtter og haltende bevegelser får marken til å virvle. Raske knebøy og krumme rygger gjør seg gjeldende i en ellers asynkron regi. Som i så mange av komponistens verk ligger musikken tett opp mot ritene. Satsen er titulert med B og solistens fulle navn; Roar Engel**berg** åpenbares dermed, og den musikalske «streiferen» får en ny anledning til å forflytte seg mellom ulike kontinent. Vårfesten er i gang. Klarinetten tar først grep og indikerer nok en gang et effektivt slåtemotiv før temaet og triolene blir formidlet videre til panfløyten. Assosiasjoner går til B for bjørketreet eller kanskje er det B for boken? Begge med knopper som lengter etter å briste. Hører du gjøken som bistår i å melde vårens agenda? Det hele skjer i en form for dur.

Det går raskt i svingene. Hender møtes i et tempi som gir lite rom for lange tankerekker. Ut av en dansende kommentar fra orkesteret dannes en mulig ring rundt den provisoriske scenen. Solistisk og presist munnarbeid overdøver omgivelsene. Tre av Ostaras ledsagere

legger seg ned med ørene mot bakken før sammenføyde sener og muskler brått strekker seg mot lyset. Vårgudinnen har makten og hun gjør selv regnearbeidet. Varme dager alene skaper ingen vår. Det er antallet med soldager som er avgjørende. Med nyankomne og seige fraseringer formidler panfløyten at lyset er på vei før han sammen med treblåserne får muligheten til å trekke pusten og resten av orkesteret blåser ut sin utålmodighet før den dør ut. Ostara har fått sin tiltrengte informasjon. Raskt sceneskift. Eksalterende hårmanker beveger seg i samme retning som de vide skjortene. Galskapen tar av og temaet akselererer. Forkortede fraser gir liv til kroppsdeler som hurtig spennes og spennes av. Glissandoer farer fra himmelen og ned til jorden. Vårgudinnen har vært lydhør. Solisten får en kort kadens med åpne sekstendedeler. *Molto crescendo e accelerando*. Ritene tiltar. Blåveis, bekkeblom, bukkehorn, berberis, blodurt, bergknapp, bjørk og bøk. Ostara gir tegn. Det er vårjevndøgn, og natt og dag har blitt like lange. Og så, en formidabel eksplosjon i orkesteret, og en tynn lysegrønn hinne dekker jorden.

Grenser

Alle disse pronomenene! Jeg, meg, du deg. Han, hun, hen. Vi. Oss. Dere, de, dem. Og i forlengelsen; messing, treblåsere, strykere, perkusjon og en solist på fiolin. Hvem har ansvaret for det alarmerende drønnet i åpningen av første sats? Hvem har ansvaret for lysdimmern og timeglasset? Å, det er så forvirrende! Før det blir mørkere og kaldere kommer gufset.

Året for bestillingsverket fra Oslo Filharmoniske Orkester og den georgiske fiolinisten Aleksandre Khatiskatsi er 2016. Tiden er preget av flyktningstrømmer som Europa ikke har sett maken til siden den verste krigen i Europas historie. Flyktninger har pakket sammen alt det de sannsynligvis ikke eier sammen med drømmen om en tilværelse der behovspyramiden ikke står i fare for å knekke sammen hver dag som helst. Flyktningene

kommer fra Tunisia, Nigeria, Somalia, og Eritrea for å søke asyl i det fredelige verdenshjørnet, og mange tusen drukner på ferden over Middelhavet eller i Nordsjøen, eller før den eventuelt lange marsjen videre mot nye nasjoner begynner. Proporsjonalt med beregninger og størrelsesordener på hva kvoter av flyktninger vil koste er nasjoner i ferd med å skli fra hverandre. Forsvarsmekanismer er fryktens beste venn. Grensekontrollører får travle tider. Vil gufset fra fortiden etablere seg? Siste konsert ut gir albumets tittel ekstra tyngde. Ved mange av grensene høres desperate skrik. Med sin langtrukne erfaring er det kanskje Europas sjel som er fortelleren i verket. Om det er slik så er det jammen godt at en av landets dyktigste fiolinister, Marianne Thorsen, delvis på grunnlag av en dominerende pandemi sa ja til å ta rollen. Det vil bli krevende. Det er urovekkende når tuba og trombone også henger seg med i den brå åpningen. Lyden av messing har preget mørke tider i Europa før.

Umiddelbart våger solisten seg på en viss optimisme. Hun er fin og ven i målet. Hør, hør, jeg har noe jeg vil fortelle, sier hun. Hør på meg! En mørkladen tremolo smyger seg vel og merke inn før hun med selvbevisst letthet fortsetter. Det er dialog hun søker. Messinginstrumenter dukker brått opp med betydelig selvtilit. Hva er det de vil? Er det noe det fredelige verdenshjørnet har glemt? Hvem våger lytte? Trompeten får dominere. Lyden kommer nærmere. De repeterende stakkatoene ligner unektelig en fanfare. Resten av orkesteret henger seg overraskende nok på både her og der i det ellers transparente partituret, før den solistiske budbæreren fortsetter. Fanfaren nærmer seg. Solisten er våken. Det finnes nok av argumenter. Hører du hvor presis og poengtert hun er? Eller vent! Hva med heller å innynde seg med en melodi som minner om noe godt fanfaren har glemt eksisterte? Hun våger å være på tilbudssiden, men den truende fanfaren gir ei heller opp, men repeterer seg selv som et vibrerende ekko av åpningens detonasjon. Det akselererer. Retorikken hardner. Det er så alt for mange som vil flytte på seg i disse tider. Noen med makt bestemmer seg for å være mere tydelige enn andre. Rød tape vil ikke holde. Hva med å bygge gjerder og murer ved grensovergangene? Jeg, meg, du deg. Han,

hun, hen. Vi. Oss. Dere, de, dem. Uff, det er så forsvinnende lett å gå i surr. Messing har fått skarptrommen med på laget. Solistens argumenter er under et effektivt angrep. Barnet har lov til å mase, men det blir fort trettende når den som er langt mere moden gjør det samme. Europa er ikke lenger ung. Gradestokken går nedover. *De andre* har ansvaret. Lett spørrende ser solisten seg nødt til å avslutte ved å by på de samme dystre tremoloene som ble indikert i verkets åpning.

Har du sett hvordan Rhinen snor seg gjennom landskapet? Fuktig jord gir liv til grøden. Morgenfriske duggråper ypper seg på de halvmodne druene i dalførene. Det starter i dur, og en oppmerksom lytter vil kanskje merke seg at solistens første toner bærer med seg spor av siste satsen til Beethovens niende symfoni. Tilfeldig? Neppe. Antydningen til Europas hymne har en sjenerøs agenda, men det går raskt over til moll. Med sine små og store terser fornemmes musikken som et imaginært elveløp innover i partituret. Rundt hver sving dukker det opp små landsbyer. Det startet trolig med vårløsning i alpene, i en tid der snøen smeltet i livgivende tempo. Bodensjøen passeres før den renner videre nordover. Mellom Wiesbaden og Rüdesheim ligger den smale og maleriske Rheingau. Det ryktes at det er verd en stopp i Rieslingvinens hjemland. I verkets andre sats knytter det såre og smektende seg raskt til melodilinjen. Uventet lenge skal den gjentatte ganger få renne gjennom partituret. Kanskje ligger dalførenes atomfattende skjønnhet nettopp i sekstene som styrer det melankolske og harmoniske forløpet videre? Bielvne forsyner nabolandsbyer og forvandler landskapet til fargeskalaen mellom irrgroent og mørkegroent. Det er så vakkert! Størrelsene på buktningene endrer seg og vingårder og slott forteller biter av verdensdelens historie. Uten grensekontroller svømmer fiskene fritt under overflaten. Ternen følger sin egen fornuft, og hekker der livsgrunnlaget er best. Elveløpene streber videre mot det vidstrakte deltaet i Nederland der de møtes, leker og hilser andre elver med felles interesser før de renner ut i Nordsjøen. For et samarbeid! Samme mål. Samme mening. Eller hva om det kanskje er Rhone? Elven som renner gjennom de sørligste utløpene av Jurafjellene på sin vei til Middelhavet? Eller Ebro? Spanias lengste

elv som med sin langsomme seier over marine prosesser har dannet grunnlaget for våtmark, før den med sitt delta munner ut i det samme store og uoversiktlige dyp. Kilder og munnings er gode venner og alt vil menneskene vel. Fiolinen vil overbevise før høstfargene tar tak for fullt. Dette er tross alt en dyp refleksjon – en elegi. Hun innsmigrer seg ofte i dur. En bjelle høres sammen med en vag dissonans i strykerne, før en ensom **sørgesang** får innpass. Hun må tross alt få lov til sørge over alt som ikke lar seg forene og som forhindres i å vokse seg sterkt. All denne mistenkeliggjøringen over landegrensene! Hvem husker elveløpets optimistiske nysgjerrighet? Kan noe godt lure rundt neste sving? Troverdighet søker forsterkninger. Godt egnet til å krype innunder huden vil fioliner, bratsjer og cello endelig være støttespillere når solisten for tredje gang vender tilbake til melodilinja. Deretter ånder den sakte, men sikkert ut. *Dark and rubato* står det forresten i satsens anmerkning. Det er fristende å minne en på poeten Nordahl Griegs ord; «finnes her nød og sult, skyldes det svik.»

Flyktninger interneres i leirer. Hit men ikke lenger. På liv eller død. Langs grenser øker desperasjonen. Finnes det fortsatt mulighet? **Håp** er tittelen på verkets siste sats. Solisten er på banen og tiden er presserende. De øvrige orkesterstemmene bistår effektivt i åpningen. Det er duket for raske forflytninger mellom lys og skygge, og det skal dukke opp temaer vi har hørt før. Åpningen er preget av brå kast der bassen uventet dukker opp i stor kontrast til xylofonens påbegynte bevegelser. Solisten tar over. Trykket på Europa er stort; de med mest makt definerer stadig balansen. Beskyttelse og integrering er fortsatt ikke samme sak. 5.000 eller 50.000? Det er en risikosport å ta imot ubudne gjester. Alt har en pris som går på bekostning av andre nasjonale behov, og makten veier tyngst. Gufset har etablert seg. Det blir stadig kaldere, og ulltepper holder ikke for å holde varmen. Det går i raskeste laget. Et ekko av det fanfarelignende temaet gjenkjennes og litt mindre morsomt blir det dessuten når solisten akkompagneres av en dyster basslinje. I håpets karakter ligger en lengsel etter ro, og den solistiske fortelleren lengter etter sin innledende kadens. Nå skal det danses! Ingen *danse macabre* ennå, men en slepende vals og noen takter

fra romenes inderlige repertoar formidles før vi hører fanfaren beslektet med første sats. Alt dette før hun nærmer seg temaet fra samme; *vi må ikke glemme den urett som ennå ikke har rammet oss selv*. Kadensen skal etter hvert få utfolde seg. Litt lek er det plass til først, for minner ikke de punkterte åttendedelene og sekstendedelene om komponistens egen signatur?: «Henning Sommerro», «Henning Sommerro». Også en tredje gang luftes den todelte ordlyden før temaet fra andre satsen i ensom majestet igjen tar tak. Er det noen som kjenner den bølgende varmen som stiger ut av den? Får *du* lyst til å holde hånden over hjerteroten? Fremkaller ringmuskulaturen smilet? Hvem tør møte blikket til den fremmede? Smilerynker og blanke øyne hever seg over episentre for tall og makt. Får *du* et åpent smil i retur? Hva om smilene integreres i hverandre? Solisten har evnet å forberede sitt orkester. *Festivo. Tutti!* Fløyter, horn, basuner, trompeter, perkusjon, en harpe og hele fiolinrekken er med. Jeg, meg, du deg. Han, hun, hen. Vi. Oss. Dere, de, dem. Alle? Skimter vi fortsatt fanfaren? En D transformeres til giss. Djevelens intervall blir det sagt, før solistens overraskende og avsluttende giss blir hengende i luften. Europa ønsker seg en lang og verdig alderdom. Kan *vi* kaste ut livbøyen til *oss*?

Hva er det minimum du bør vite om munnspilleren **Sigmund Groven**? At han er født inn i en familie preget av musikkinteresse og rike kulturtradisjoner? At han i ung alder ble fengslet av munnspilleren Tommy Reilly som regjerte på norske og britiske radioer på 50-tallet? At han allerede som 14-åring møtte sitt idol, som ble hans mentor, og senere studerte med ham i England? Med britisk attityde, avansert kromatikk og følsomhet har Sigmund Groven etter hvert båret Reillys arv videre. Størrelsen på instrumentet er hendig for en som har gjort entre over hele kloden. Han har spilt seg varm på alt fra små grendehus til cruiseskip til Carnegie Hall. På konserthus og klassiske festivaler har han løftet instrumentet fram til å bli et konsertinstrument. Forresten, du bør vite at Sigmund Groven selv også er komponist. Flere hundre verk har det blitt. Gjør du et søk på Sigmund Groven dukker det dessuten raskt opp bilder av Henning Sommerro. Det virker

i grunnen lite påtvunget. Grovens fremføring av Sommerros melodi «Vårsøg» har vært den lengst brukte vignettmelodien i noen norske radio-program. Sammen har de hatt en sterk tilknytning til vibrasjonene rundt sangeren, journalisten og landshøvdingen Erik Bye, og de har turnert sammen. Med *Solkverv* gir musikeren som av Sommerro omtales som spesielt nobel, dokumentert liv til verket. Kanskje har Sigvat og Sigmund noe til felles? Mye mere kan sies, men ikke bare verd å vite, men også å dvele over; Groven er i dag kjent som en av verdens fremste på sitt instrument.

Med dyp fascinasjon over en rumensk folkemelodi **Roar Engelberg** hørte som barn på radioen begynner jakten på å få tak i selve instrumentet og tonen. Gheorghe Zamfir er utøveren, og tonen har truffet selve livsnerven i den unge gutten. Den er umulig å forlate. Etter diverse mere eller mindre vellykkede forsøk på å finne instrumentet som ivaretar denne, en reise til Romania med sin mor som 13 åring, og ulike musikalske impulser som ikke bringer de etterlengtede følelsene, skjer det endelig et mirakel. Et rumensk orkester er på vei til folkehøyskolen i området. Benone Damians orkester inntar scenen og orakelet på panfløyte heter Nicolae Pirvu. Det skjer mere av det vidunderlige. Pirvu oppdager gutten og blir hans største inspirator og pådriver. Etter noen år med klassisk skolerung forenes de for alvor som elev og lærer på Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Med inspirasjon fra musikk fra omreisende folkegrupper vokser hans musikalske nerve utover i hurtig tempo. Med en for i klassisk – og en i rumensk og latinsk tradisjon skal innovasjon og lidenskap leve usedvanlig godt sammen. Som solist i eget eller andres ensembler og orkester, og i samarbeid med musikere, når hans spill ut til store deler av verden. Han har som Groven brakt instrument inn som et kontroversielt tilskudd til symfoniorkester. En særegent dyktig, spennende og selvstendig musiker bedyrer Sommerro. Det er liv laga når pan fyrer løs.

Helt uten offiserens skrik og kommandorop, hvem tilhører førstedivisjon og gir samarbeidspartnere og publikum umiddelbar trygghet og overbevisning? Henning Sommerro legger

vekt på at både teknisk så vel som musikalsk er **Marianne Thorsen** i en helt egen klasse. Den norske solisten har gitt musikalsk tyngde til aktører og institusjoner som etterstreber det aller ypperste. Flere av disse fant hun i UK etter endt utdanning ved The Purcell School of young Musicians og Royal College of Music i London. Eller, orkester som BBC Symphony Orchestra og City of Birmingham Orchestra, BBC Proms fant i alle fall henne. Som spillende leder av det renommerte Nashensemble og Leopold String Trio ble London et naturlig hjem i to tiår. Fra Heathrow kommer du uten for mange transitter til Australia, USA og øvrige deler av Europa der hun har hatt utallige turneer. I gamlelandet fant hun også velkomne utfordringer med urfremføringer med de aller største orkestrene. Her er hun igjen etablerte, og med Trondheim Symfoniorkester er hun godt kjent. I selvsamme by har hun blitt professor på NTNU. Det har heldigvis ikke vært et hinder for å dyrke sin spesielle forkjærlighet til kammermusikken videre. Bl.a. musikere som Leif Ove Andsnes, Paul Lewis, Truls Mørk, Marc-André Hamelin og Håvard Gimse har nok vært takknemlig for det. Lyttende og i dyp konsentrasjon, har hun et overbevisende samarbeidet med den varme klangen til en fiolin laget av Giovanni Battista Guaragnini.

Mektige musikkopplevelser, den levende forskjellen, et ledende orkester, et kraftsenter i norsk musikkliv. Slik står det skrevet i pressens omtaler av orkesteret. For komponisten er det også andre betegnelser som står hans hjerte nært når **Trondheim Symfoniorkester & Opera** skal beskrives; fleksibilitet og raushet trer umiddelbart frem i hukommelsen. Det står utvilsomt godt i forhold til det lynne menneskene i Midt-Norge er kjent for. Latteren og smilet sitter ofte løst, men den går ikke på bekostning av hverken integritet eller presisjon, Det selvsamme lynnet passer dessuten godt til en komponist fra Nordmøre. Orkester og komponist kan strekke seg etter de samme gavmilde målene. Ambisjonen er å nå ut med et bredt spekter av musikk til ulike aldersgrupper, og da er det respekt som gjelder. Respekten er ledet ut av evnen til å lytte til omgivelsene. Dirigenter med samme ønske blir inkludert. Det stilles spørsmål, og komponisten får lov til å fremme sine egne tanker vedrørende partituret. Slik verdsettes og ivaretas komponistens uttrykk,

og slik bidrar et av landets største og eldste musikalske kulturinstitusjoner til å fremme den allmenne interessen for musikk både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Nick Davies er valgt med omhu til prosjektet og passer med sin personlighet og kunnskap godt inn i teamet. Han er som navnet indikerer av britisk herkomst. Utgangspunktet var studier ved Royal College of Music som videre ledet han til West End og en rekke musikkteaterproduksjoner. Parallelt med at mange av de ypperste britiske orkestre ble aktuelle for hans virke, ble også reisene lengre. Han fant ganske raskt veien til Norge. Her skulle han få så godt rotfeste at han også fant et nytt hjemland. Her har han dirigert alle de store orkestrene, og med sin evne til å styrke og å glede seg over ulike verks egenart, har han i lange strekk sammen med kringkastingsorkesteret vært fast dirigent under utdelingen av Nobels fredspris. Med musikalsk tyngde har han navigert videre som gjestedirigent mot store orkestre i Europa, Asia og Australia. Det sceniske kunstformen har det siste tiåret igjen tatt et fast grep om kalenderen, og han har blitt en etterspurt operadirigent, bl.a. med serier av engasjement ved den Finske Opera og Ballett. Scenisk teft kan gagne når Sommerros narrative musikk skal formidles. På *Borders* skuer 3 verk, 3 satser og 3 solister i Nick Davies regi i samme retning som komponistens.

Gjennom sitt utrettelige virke som komponist og utøver, og etter hvert som professor i komposisjon, kontrapunkt og orgelimprovisasjon ved NTNU i Trondheim har **Henning Sommerro** oppnådd et bredt nedslagsfelt. På den ene siden er han tilhenger av streng Palestrinastil, på den andre siden er han fri som en punker. I en rekke genre har musikken i løpet av mere enn 50 virksomme år begeistret dansende par, lokale musikanter og kor og sentrale institusjoner. Teater, operaer, festivaler, solister, mindre ensembler og orkestre i inn og utland har fått sitt, og inspirasjonen har han hentet fra de fleste hjørner av kloden. Tradisjoner fra landene rundt Nordsjøen samt fra den persiske og den jødiske kulturarven er framtreddende. Impulser fra øst har også vært viktige for Sommerro, og den latinske rytmen har ofte sett sitt snitt til å presse seg frem. Like fullt; den norske folkemusikken

ligger betingelsesløst i bunnen for hans musikalske reiser. Et lydhørt publikum blir visst ei heller lei av å lytte til hans sanger tuftet på tekster fra mange av landets mest anerkjente forfattere. Komponistens internasjonale tilnærming har preget hans verdensanskuelse. I pakt med mellommenneskelig forståelse og fornuft slipper musikken og lyset igjennom i hans transparente partitur. Det er som om en varm vind hvisker oss i øret; kanskje er horisonten den eneste egentlige grense?

P.S. La aldri musikken tape horisonten!

(Var det du som mottok flaskeposten med disse ordene som gynet i land en vakker sommerdag?)

2L (Lindberg Lyd) records in spacious acoustic venues: large concert halls, churches and cathedrals. This is actually where we can make the most intimate recordings. The qualities we seek in large rooms are not necessarily a big reverb, but openness due to the absence of close reflecting walls. Making an ambient and beautiful recording is the way of least resistance. The real challenge is to find the fine edge between direct contact and openness! A really good recording should be able to bodily move the listener. This core quality of audio production is reached by choosing the right venue for the repertoire, and by balancing the image in the placement of microphones and musicians relative to each other. There is no method available today to reproduce the exact perception of attending a live performance. That leaves us with the art of illusion when it comes to recording music. As recording engineers and producers we need to do exactly the same as any good musician; we must interpret the music and the composer's intentions and adapt to the media where we perform. Immersive Audio is a completely new conception of the musical experience. Recorded music is no longer a matter of a fixed one-dimensional setting, but rather of a three-dimensional enveloping situation. Stereo can be described as a flat canvas and Surround Sound as a field, but Immersive Audio is a sculpture that you can literally move around and relate to spatially. Surrounded by music, you are here able to move about in the aural space and choose angles, vantage points, and positions.

Morten Lindberg balance engineer and recording producer

Recorded in Lademoen Church, Trondheim, Norway June 2021 by Lindberg Lyd AS

Recording Producer and Balance Engineer MORTEN LINDBERG
Editing, Mix and Mastering MORTEN LINDBERG

Liner Notes LISBET FRØYSTADVÅG Translation RICHARD HUGH PEEL
Liquid Sculptures RONNY TERTNES Graphic Design MORTEN LINDBERG
Session Photos MORTEN LINDBERG

Blu-ray authoring MSM-STUDIOS
Screen design and Blu-ray authoring MICHAEL THOMAS HOFFMANN
Pure Audio Blu-ray concept development MORTEN LINDBERG and STEFAN BOCK

Produced with support from Norsk Kulturråd, Fond for lyd og bilde,
Norsk Komponistforening, Sparebank 1 Nordmøre

2L is the exclusive and registered trade mark
of Lindberg Lyd AS 20©23 [NOMPP2302010-090] **2L-173-SABD**

This recording was made by Lindberg Lyd AS with DPA microphones and HORUS converters to a PYRAMIX workstation on Ravenna AoIP with Genelec ONE monitoring. Digital eXtreme Definition is a professional audio format that brings analogue qualities in 24 bit at 352.8 kHz sampling rate.

MQA CD plays back on all CD players. When a conventional CD player is connected to an MQA-enabled device, the CD layer of the Hybrid SACD will reveal the original master quality. For more information visit www.mqa.co.uk

Henning Sommerro **BORDERS**

Solkverv (*Solstice*)

01 I. Skrida (*Striding*) 4:35

02 II. Sæle (*Bliss*) 5:14

03 III. Soli (*The Sun*) 3:53

Sigmund Groven harmonica

Vårfest (*Ostara*)

04 I. R 8:45

05 II. E 3:32

06 III. B 3:41

Roar Engelberg pan flute

Grenser (*Borders*)

07 I. Grenser (*Borders*) 6:14

08 II. Søragesang (*Lament*) 6:17

09 III. Håp (*Hope*) 5:53

Marianne Thorsen violin

Trondheim Symphony Orchestra conductor Nick Davies